

Tid i sprog

Aktionsartteoriernes fire grundpiller

VOLKMAR ENGERER

Statsbiblioteket Århus, Danmark

Dieser Beitrag beschäftigt sich mit Aktionsarten und dem heutigen Theoriestand auf diesem Gebiet. Es werden nicht eigentlich neue Ergebnisse der Aktionsartforschung präsentiert, vielmehr werden die neueren Theorien daraufhin untersucht, inwieweit ihr Design den Prämissen und Erfordernissen der modernen Sprach- und Grammatiktheorie entspricht. Meine These ist, dass die neuen Theorien von Aktionsart zwei traditionell unversöhnliche Forschungsparadigmen, die universalistische und die morphologische Sicht auf Aktionsarten, in Bezug auf Aktionsart überwunden und in ihrer Synthese gleichzeitig die sprachtheoretisch relevanten Annahmen der jeweiligen Extremposition in einem integrierten theoretischen Rahmen bewahrt haben. Diese Vereinigung bzw. Versöhnung zwischen diesen beiden Positionen hat, wie ich zeige, zu einer Reihe gemeinsamer Züge in ansonsten sehr verschiedenen Aktionsarttheorien geführt. In diesem Beitrag arbeite ich vier dieser „Grundpfeiler“ heraus. Einmal „beschränkter Universalismus“, der den Blick von der unendlichen Vielfalt ontologischer Aktionsartunterscheidungen auf die (beschränkte) Vielfalt sprachlicher Ausdrücke und deren kognitive Relevanz lenkt. Der zweite Pfeiler kann als „grammatische Relevanz“ gut auf den Nenner gebracht werden, weil er Aktionsarten als grammatisch-systemische Spracheinheiten rehabilitiert. Die dritte Haupteigenschaft moderner Aktionsarttheorien bezeichne ich als „Aktionsart-Reduktionismus“, womit ich die Konsequenz andeute, dass Aktionsarten ein zureichender Abstraktionsgrad als grammatische Einheiten zukommen muss, wenn sie universell in den Sprachen der Welt aufscheinen sollen. Der letzte Grundpfeiler schließlich ist „syntaktische Aktionsart“, welche Aktionsart in den syntaktischen Aufbau höherer Konstituenten integriert mit einbezieht und sie damit zu einem grammatischen, alle Ebenen des Sprachsystems durchziehenden Phänomen macht.

1. INDLEDNING: DET UNIVERSALISTISKE OG DET MORFOLOGISKE SYN PÅ AKTIONSSARTER

Der er ifølge Steinitz (1981) groft sagt to forskningspositioner, når det drejer sig om aktionsarter. Ifølge den ene, lad os kalde den "universalistisk", tager aktionsarterne udgangspunkt i givne forhold og differentieringsmuligheder i den ydre verden og spørger, hvordan disse ontologisk funderede aktionsarter kan komme til udtryk i det undersøgte sprog. Resultatet er, sat på spidsen, lige så mange aktionsarter som der er sproglige udtryk, der kan repræsentere forskellige differentieringer af en hændelse i den ydre verden. Den universalistiske tilgang til denne udformning fører ikke kun til en enorm udvidelse af mulige aktionsarter, men også til den konklusion, at alle sprog må have aktionsarter. Derudover har en universalistisk tilgang også som konsekvens en stor liberalitet over for den form, som aktionsartdenoterede udtryk kan antage. Fx rene simpleksverber og hele verbgrupper, der kan danne en aktionsartmæssig kontrast. Se *at arbejde* (durativ) vs. *at begynde at arbejde* (ingressiv); lignende: *at holde op med at regne* (egressiv), *at pleje at spise* (iterativ/habituativ) osv.

Den anden position, som også er blevet fremhævet af Steinitz (1981), vil jeg foreløbig betegne som "morfologisk". Kendetegnende for denne tilgang er, at kun et systematisk-morfologisk afledningsforhold mellem et simpleksverbum og dets suffigerede eller præfigerede derivat kan konstituere en aktionsart, idet denne grammatisk-morfologiske relation obligatorisk korrelerer med en semantisk relation mellem aktionsartneutralt basisindhold og en yderligere aktionsartmodificering (Steinitz 1981: 41). Det har bl.a. til følge, at kun en del af et sprogs bestand af verber (og herunder kun morfologisk afledte verber) kendetegner en aktionsart med hensyn til det enkelte verbs aktionsartneutrale partner (Steinitz 1981: 4).

I det universalistiske perspektiv er det fx meningsløst at spørge, om der findes aktionsarter i et sprog. Fordi verden, eller måske snarere vores opfattelse af den, grundlæggende er den samme for os alle, er det også de samme aktionsartdistinktioner, der – i en eller anden form – skal kunne udtrykkes sprogligt (selvfølgelig under den forudsætning, at alle sprog principielt er lige i deres udtryksmuligheder). Aktionsarterne er set ud fra dette synspunkt en universel kategori. Set ud fra et morfologisk synspunkt er der sprog med og uden aktionsartsystemer, fx udgår alle sprog uden verbale ordkategorier ligesom sprog, der ikke råder over et morfologisk derivationssystem.

Jeg vil undlade at blande mig i denne diskussion alene fordi, den er forbundet med en grundlæggende uenighed mellem to lingvistiske skoler, nemlig germanistikken og slavistikken, og fordi det handler om ekstrempositioner, der i denne radikalitet ikke findes i konkrete sproganalyser. I stedet vil jeg gerne benytte mig heuristisk af disse to konceptioner for at isolere nogle vigtige ingredienser i nyere teorier om aktionsart. Begge forskningsretninger, den universalistiske og den morfologiske, indeholder efter min mening i forvejen alle nødvendige komponenter, og det eneste, der er i vejen set ud fra et overordnet lingvistisk perspektiv, er deres enevældige principper: På den ene side trænger universalistiske tilgange til en grammatisk forankring, der sikrer den grammatiske relevans af aktionsarter som sproglige kategorier, ikke kun som psykologiske, ontologiske, filosofiske og hvad man ellers kan forestille sig. På den anden side findes der ikke nogle a priori argumenter, som tilhængerne af det morfologiske synspunkt kan benytte til at begrænse den formmæssige realisering af aktionsarterne til morfologiske afledningsprocesser. Morfologien er kun ét grammatisk lag, hvor sprogsystematisk variation finder sted, og sådan set er det ikke indlysende at se bort fra fx syntaks som det domæne, hvor aktionsarter systematisk kan udfolde sig. I det følgende vil jeg vise, at moderne teorier om aktionsart i stort omfang trækker på disse to positioner, og samtidig undgår fejlen udelukkende at fokusere på én position. Dette medfører et sæt af specielle antagelser og præmisser og et specifikt teoridesign, der er fælles i ellers modstridende teorier. Dette vil være genstand for mine følgende overvejelser.

2. DEN FØRSTE GRUNDPILLE: BETINGET UNIVERSALISME

Aktionsartteoriernes første grundpille er en modificeret version af universalisternes antagelse omkring aktionsarternes universelle status. Men – til forskel fra universalisternes position – bygges der ikke på ontologisk givne og mulige

differentieringer af hændelser, men på en opfattelse af aktionsarter som kognitive-semantiske enheder, der i princippet uafhængigt af ydre forhold kan konceptualisere en og samme hændelse på flere forskellige måder, dvs. realisere den i forskellige aktionsarter. Denne form for universalisme indebærer bl.a., at det er sprogspecifikt, hvilke kognitive synspunkter, der er grammatikaliseret i enkeltsprogene. Med andre ord, selvom aktionsart er en almen sprogkategori, er aktionsart både med hensyn til forekomst og form forskellig i alle sprog.

Dette første kendetegn i de moderne teorier inden for aktionsart vil jeg ganske foreløbigt referere til som "betinget universalisme". Det kan kort demonstreres med Smith (1997: xiv), som fremfører de to engelske sætninger nedenunder som eksempel på, hvordan én og samme hændelse kan blive præsenteret i to forskellige "situation types" eller "situation viewpoints", som i hendes terminologi hedder aktionsarter:

- 1) *The bird flew*
- 2) *The bird was in flight*

Begge sætninger kan bruges til at beskrive den samme hændelse, nemlig situationen, hvor fuglen fløj; forskellen ligger bare i den aktionsart, som situationen er konceptualiseret i. I Smiths teori bliver hændelsen i den første sætning præsenteret som aktivitet ("activity") og i den anden som tilstand ("state"). En lignende betinget universalisme kommer til syne i ter Meulens (1997) teoretiske grundlag, hvor interpretationen af tempusrelationer baseres på nogle få, universelle aktionsarter. Denne elegante teori om den sproglige repræsentation af tid vil jeg ikke komme nærmere ind på her.

Jeg vil i stedet for kort omtale en anden måde, hvorpå aktionsarter kan opnå betinget universalisme, nemlig den tidlige generative transformationsgrammatik med dens fristende skel mellem dyb- og overfladestruktur. Det, der først og fremmest i de slaviske sprog manifesterer sig som verbal-morfologisk aktionsartvariation, hører, som jeg forstår det, "egentlig" til i de dybere lag af syntaksen, og er derfor også gældende for sprog, der mangler en sådan morfologisk overflademarkering. Ud fra disse antagelser fremstiller de forskellige og sprogspecifikke transformationsregler en overflade, der bare slører de tilgrundliggende aktionsartmæssige differentieringer. De slaviske sprog var bare heldige. Denne afart af betinget universalisme træder tydeligt frem i det følgende citat fra Verkuyl (1972: ix), som er en af pionererne i den nyere aktionsartforskning:

"The central hypothesis of transformational-generative theory that a distinction should be made between the deep structure and the surface structure of a language, entails the possibility for a morphological systematicity to be nothing more than a manifestation of a general or even universal regularity expressed, for example, in the syntactic component of grammars of other languages."

Også her kunne det være spændende at se nærmere på den generative grammatiks antagelser omkring tilgrundliggende semantiske kategorier og de dermed forbundne syntaktiske processer samt den nyere udvikling i de sidste 20 år. Men allerede af disse korte bemærkninger burde det fremgå, hvad betinget universalisme går ud på: et universalistisk syn på aktionsarter, der på forskellige måder forankrer dem i

sprogsystemet. Én måde er at knytte aktionsarter til et begrænset antal kognitive kategorier, som genspejler sig i en systematisk variation af sproglige midler i enkeltsprogene. En anden måde er at konceptualisere dem som universale semantiske kategorier i en formal grammatikteori, hvor sprogspecifikke procedurer begrænser deres endelige sproglig-syntaktiske form.

3. DEN ANDEN GRUNDPILLE: GRAMMATISK RELEVANS

Mens betinget universalisme trækker på universalisternes dogme, har det andet træk, som jeg vil postulere eksisterer for nutidige aktionsartteorier, nemlig "grammatisk relevans", fodfæste i morfologernes lejr. Grammatisk relevans får sit specielle design netop fra sådanne modifikationer, der gør den forenelig med den betingede universalismes antagelser, så man kan sige, at et fremtrædende træk ved de nyere aktionsartteorier er at forene disse to principper.

Grammatisk relevans i nutidig forstand er et meget mere løst sprogsystematisk begreb end det, morfologerne er vandt til at bruge. Også her kan der skelnes mellem to retninger. Den ene retning er sprogekombinatorisk relevans. Den bygger på sproglige elementers varierende og systematisk optrædende forbindelsesegenskaber og går ud fra grammatikalitetsvurderinger af syntagmer, fortrinsvis sætninger, der indeholder elementer, der enten kan kombineres ("grammatikalsk") eller ikke kan kombineres ("ugrammatikalsk"). Nogle gange får sætningerne mærkatet "tvivlsom", hvilket er kendetegnet ved et spørgsmålstegn.

Den anden retning vil jeg foreløbig kalde "sprogsystematisk relevans". Den retning anvender et mere skrappt begreb omkring grammatisk relevans og handler om at analysere aktionsarters grammatiske effekter på andre, i forvejen givne grammatiske enheder, først og fremmest syntaktisk-fastfrosne konstruktioner. Med andre ord, sprogsystematisk relevans bygger på grammatisk-syntaktiske regler, der hyppigt rekurrerer i et bestemt sprogsystem og derfor er associeret med det, man kalder "grammatisk betydning". Hvad der præcis menes med det, vil fremgå af de følgende afsnit.

Den afgørende forskel på disse to grammatiske relevanskonceptioner er, at sprogekombinatorisk relevans næsten altid holder - og dét mere eller mindre gennemgående og parallelt i mange sprog. Kombinatoriske restriktioner af denne type er nemlig baseret på semantiske ufordrageligheder, der i princippet er de samme i alle sprog (fx durative adverbialers grammatisk tvivlsomme forbindelse med udtryk, der denoterer punktuelle hændelser).

Anderledes forholder det sig med sprogsystematisk relevans, der insisterer på aktionsarternes vekselvirkning mellem i forvejen grammatikaliserede enheder som syntaktiske konstruktioner eller fx muligheden for, at en enhed kan indgå i en attributkonstruktion. Konsekvensen er, at den første konception betinget støtter universalisme i den forstand, at et én gang etableret sæt af aktionsarter sprogekombinatorisk kan påvises i mange - hvis ikke alle - sprog. Den anden konception fører på den betingede universalismes grundlag til en variation af aktionsartsæt fra

sprog til sprog, da konstruktioner, syntaktiske regler og grammatiske kategorier også er forskellige i de enkelte sprogs systemer. Jeg vil give eksempler på begge retninger.

Konceptionen af grammatisk relevans i begge dens afskygninger indebærer endvidere, at det ikke længere er leksikalske enheder, der bliver underkastet en intuitiv bedømmelse, men større syntaktiske enheder, først og fremmest sætninger. Sætningen er den foretrukne enhed, fordi det er den grammatiske konstruktion, der ligger under de sproglige ytringer og derfor er acceptabilitetsvurderingernes domæne.

Hvis vi nu vender tilbage til aktionsarter, kan det konstateres, at der er blevet udviklet et stort antal tests, der skal afsløre grammatisk relevante aktionsarter, både inden for det sprogkombinatoriske og det sprogsystematiske paradigma. Til nogle af disse tests bemærkes det eksplicit, at testens genstand er leksikalske enheder, dvs. verber, og at sætningen bare skal danne den sproglige omgivelse, der skaber forudsætningen for testens anvendelse. Andre tests og konceptioner indtager en syntaktisk middelposition, idet de postulerer konstellationen *verbum plus argumenter* som den aktionsartmæssige minimumenhed (fx Smith 1997: 17, også Andersson 1972). Igen andre anser selve sætningen som den egentlige bærer af aktionsarterne. Der er også mindre klare testenheder, hvor det ofte ikke fremgår helt entydigt, hvilke sproglige enheder, det tilfalder æren at bære aktionsarter. Det er også værd at bemærke, at disse tests ikke er så objektive og uafhængige af vores intuition, som man måske skulle tro: Selvfølgelig indgår der en god del forforståelse af de enheder, der skal kombineres, i særdeleshed når man bevæger sig i det sprogkombinatoriske paradigma, hvor næsten alle typer sproglige enheder og alle grammatiske lag inddrages. Og det forekommer måske også nødvendigt for at opnå relevante testresultater for aktionsarterne, i hvert fald hvad sprogkombinatorik angår. Jeg vil kort komme ind på sådan et tilfælde af en "irrelevant" test.

3.1. SPROGKOMBINATORISK GRAMMATISK RELEVANS

En i denne forstand "empirisk" analyse inden for den sprogkombinatoriske retning er Vendler (1967), som har været skoledannende i aktionsartforskningens metode. Selvom han var filosof og derfor mest interesseret i udtryks betydning, underbygger han betydningsspekulationer med udtryks grammatiske adfærd. Fx den engelske spørgsmålsindledende frase "How long did it take to X", hvor X bør være et udtryk, der denoterer en hændelse med et indbygget endepunkt, et "klimaks", der skal opnås, hvis handlingen skal være det, den foregiver at være (Vendler 1967: 100). At tegne en cirkel er en handling af den slags, derfor er (3a) acceptabel. At skubbe en gig er derimod en handling uden dette terminative punkt og er derfor problematisk i forhold til vores testfrase, se (3b). "For how long did he X" har derimod den omvendte brugsbetingelse, her knytter indledningsfrasen sig kun til det inhærent ubegrænsede X. Det kan ses ved kontrasten mellem (4a) og (4b), som acceptabiliteten drejer sig om.

- 3a) *How long did it take to draw the circle?*
- 3b) *?How long did it take to push the cart?*
- 4a) *For how long did he push the cart?*
- 4b) *?For how long did he draw the circle?*

Vendlers analyse af aktionsartklasser, som jeg kun har antydnet her, er blevet udbygget og forfinet af mange af hans efterfølgere. Et kendt navn er Dowty (1990), hos hvem der findes et kontant overblik over de forskellige forbindelsesrestriktioner, som aktionsarterne er underlagt (Dowty 1990: 55-60, hvorfra også eksemplerne stammer). Her findes fx indlejringsrestriktioner hos bestemte matriksverber (5a vs. 5b), blokering af imperativdannelse (6a vs. 6b), indskrænket kombination med bestemte adverbier (7a vs. 7b) og en ret systematisk variation af bestemte tidsadverbialer i forbindelse med forskellige aktionsarter, hvor adverbialet *in an hour* forbindes med de allerede omtalte aktionsarter, der har en inhærent grænse, se (8a), hvorimod adverbialet *for an hour* afstøder den slags adverbialer (se 8b). Er der tale om aktionsarter uden inhærent grænse, er forholdene igen vendt om, sml. (9a) vs. (9b).

- 5a) *John forced Harry to build a house*
 5b) **John forced Harry to know the answer*
 6a) *Build a house!*
 6b) **Know the answer!*
 7a) *John carefully built a house*
 7b) **John deliberately knew the answer*
 8a) *John painted a picture in an hour*
 8b) *?John painted a picture for an hour*
 9a) *John walked for an hour*
 9b) **John walked in an hour*

En fremragende rolle blandt aktionsarttests spiller uden tvivl tests med tidsadverbialer. Men det er tvivlsomt, om disse tests måler det, de foregiver at måle. Filip (1989) fx analyserer den tyske *an*-konstruktion som aspektmarkering, mere præcist: en markering af det imperfektive aspekt. En sætning som

- 10) *X baute an einem Haus*

har som kerne en telisk enhed, dvs. en verbgruppe med inhærent grænse, *ein Haus bauen*, hvor processens potentielle endepunkt er en bestanddel af syntagmets denotation. Men testen med de afgørende tidsadverbialer siger det modsatte - de kendetegner sætningen som atelisk:

- 11) *X baute an einem Haus 2 Monate lang/*innerhalb von 2 Monaten*

Den tilsvarende konstruktion med direkte akkusativobjekt vender fortegnene om og testen karakteriserer hele konstruktionen som telisk:

- 12) *X baute ein Haus *2 Monate lang/innerhalb von 2 Monaten*

Bemærk her, at subjekt-denotatets handling er den samme i begge sætninger, uanset den syntaktiske konstruktion. Det giver anledning til en mistanke om, at adverbialtests ikke måler det, de skal måle. Enten er vores forståelse af telicitet som aktionsartegenskab forkert og testen dermed valid, eller også tager testen ikke hensyn til en aktionsartforskel, men snarere til verbaludtryks andre semantiske egenskaber. Og der findes faktisk argumenter for, at det sidste er tilfældet. I sprog med fx morfologiseret verbalaspekt opererer adverbialtests udelukkende med aspekt uanset aktionsartkarakteristikken af de pågældende verber eller verbgrupper (Filip 1989). Som det fremgår af ovenstående eksempler kan lignende også konstateres i forbindelse med

ikke-aspekt-sprog som tysk. Det tillader forudsigelsen, at hvis vi har med et atelisk verbum som *schlafen* at gøre, så fremtvinger tilføjelsen af et "perfektiv" adverbial i) en ominterpretation af udtrykket fra atelisk til en beslægtet telisk variant og ii) en interpretation, hvor det potentielle endepunkt bliver fremstillet som nået (se også min indledning til dette specialnummer). Det kan faktisk iagttages:

13) *Er schlief innerhalb einer Stunde*

Betydningen er her netop ikke, at han sov i en hel time, hellere ikke, at han sov i et delinterval af denne time. Sætningen betyder, at der må være et tidspunkt i den sidste del af timeintervallet, hvor han faldt i søvn, altså hvor han *einschlieft*. *At falde i søvn* eller *einschlafen* er verbaliseringer af teliske hændelser (betingelse i), og for at sætningen kan være sand, må endepunktet i denne hændelse, nemlig at han endelig sov henholdsvis faldt i søvn, være nået inden for intervallets højre grænse (betingelse ii). Ikke perfekte adverbialer derimod fremtvinger i forbindelse med teliske verber enten en interpretation med et potentielt endepunkt, der ikke bliver nået, eller en iterativ, ikke-telisk fortolkning af hele sætningsdenotatet som et ubegrænset antal af instantieringer af den samme teliske hændelsestype, hvor endepunktet bliver nået ved hver iterering. De følgende sætninger er eksempler på sådanne lidt kejtede, men semantisk nødvendige omfortolkningsprocedurer:

14a) *Er schlief eine Stunde lang ein*

14b) *Er fand 2 Jahre lang einen Floh/Flöhe auf seinem Hund*

Tests inden for det sprogkombinatoriske paradigme medfører altså den indbyggede fare knivskarpt at ramme forbi, selvom der foreligger klare acceptabilitetskontraster. De samme udtryk, her forskellige slags tidsadverbialer, reagerer i det ene sprog med aktionsart og i det andet med aspekt. Dertil kommer, at det tit ikke er de "rene" forbindelsesrestriktioner, der giver udtryk for et udsagns aktionsartmæssige eller aspektmæssige karakteristika, men snarere fremtvungne ominterpretationer, der peger på et tidssemantisk hierarki, i hvilket nogle udtryk står "stærkere" end andre og derfor kan påtvinge andre udtryk deres tidskarakteristika. Tidsadverbialer er sådanne udtryk. Og det er ikke et tilfælde, at netop disse "dominerende" udtryk syntaktisk står uden for den syntaktisk-valensmæssige sætningskerne. Længere nede i afsnittet om syntaktisk aktionsart vil jeg komme ind på, hvordan dette hierarki genspejler sig i den syntaktiske trin-for-trin-opbygning af aktionsartmarkerede sætninger.

3.2. SPROGSYSTEMATISK GRAMMATISK RELEVANS OG EN TREDJE TYPE: FASEVERBER

Tests, der sigter mod at påvise sprogsystematisk relevans, er ikke, og det ligger i sagens natur, i så høj grad ens i alle sprog, som det er tilfældet med sprogkombinatoriske tests. Og de er heller ikke underlagt validitetsproblemet i den grad, som jeg har skitseret ovenfor i forbindelse med analyser inden for sprogkombinatorik. Pga. forskelle i sprogsystemerne falder de enkelte tests også forskelligt ud. En slags sprogsystematisk test, der først og fremmest tjener til identificering af aktionsarterne i tysk, er, så vidt jeg ved, for første gang systematisk blevet brugt i Andersson (1972). Her foregår påvisningen af enkeltsproglige aktionsarter ikke ved hjælp af forbindelsesrestriktioner mellem mere eller mindre vilkårligt valgte sproglige enheder, men gennem systematisk-

syntaktiske transformationer fra morfologisk beslægtede udtryk, især fra en sætning og dens betydningsbevarende omformning til et attribut.

Andersson (1972) viser, at muligheden for en attributtransformation er forskellig alt efter aktionsartklassen, idet det relevante skel ligger mellem aktionsarter med inhærent grænse og aktionsarter uden. "Grænseaktionsarter", som den første slags hedder hos Andersson, svarer nogenlunde til de teliske aktionsarter, som jeg introducerede ovenfor. Det er netop disse grænseaktionsarter, der tillader en tilsvarende transformation fra en (slags) sætning til en attributfrase med verbet i participform, se (16). Ikke-grænseaktionsarter forbyder en tilsvarende transformation, da verbets participium inden for gruppen af ikke-grænseaktionsarter ikke kan bruges attributivt i det tyske sprog, som (15) viser (se Andersson 1972: 35). Desuden viser a)-eksemplerne i (15) og (16) også, at de to hjælpeverber *sein* og *haben* i perfektum systematisk kan variere afhængigt af hovedverbets aktionsart (se hertil Wunderlich 1985 og Nicolay/Engerer 1999).

- 15a) *die Kinder haben geschlafen*
 15b) **die geschlafenen Kinder*
 16a) *die Kinder sind eingeschlafen*
 16b) *die eingeschlafenen Kinder*

En lignende variation langs grænse/ikke-grænseaktionsart-aksen viser sig også på tysk med lokaladverbialer i forbindelse med fremdriftsverber, hvor lokaladverbialer, der svarer på spørgsmålet "hvor?", fører til en ikke-grænseaktionsart med det tilsvarende syntagma, her en sætning (sml. 17a). En attribuering ved hjælp af participiet under bibeholdelse af det lokale, ikke-grænseaktionsart-indikerende adverbial, er udelukket (se 17b). Vælger man i stedet for et direktivt adverbial (spørgsmål "hvorhen?"), får syntagmet en grænseaktionsart (se 18a), der uden videre tillader en tilsvarende attributtransformation, som (18b) viser. En lignende kontrast findes i (19).

- 17a) *der Mann ist auf der Strasse gegangen*
 17b) **der auf der Strasse gegangene Mann*
 18a) *der Mann ist auf die Strasse gegangen*
 18b) *der auf die Strasse gegangene Mann*
 19a) **die im Zimmer getanzten Paare*
 19b) *die ins Zimmer getanzten Paare*

Med andre aktionsarter, fx ingressive, punktuelle m.m., viser der sig ikke nogle systematisk-grammatiske variationer af den slags i tysk. Det fører Andersson til konklusionen, at de ikke eksisterer som grammatiske kategorier i det tyske sprog. Sådant en konklusion er typisk for den sprogsystematiske position, og det er kun ud fra dette synspunkt, det er muligt at udelukke et stort antal aktionsarter fra et sprog under henvisning til den grammatiske relevans af kun at have to aktionsarter. Den sprogkombinatoriske metode er i den forbindelse meget "mægtigere", fordi rent kombinatoriske kriterier gør det muligt at påvise selv de fineste aktionsartdetaljer, forudsat at man er kreativ nok til at finde på de "rigtige" kombinationselementer.

En tredje type aktionsarttests, ud over de sprogkombinatoriske og sprogsystematiske, er forbindelsesegenskaber ved faseverber som *begynde*, *fortsætte* eller *afslutte* med komplementer i forskellige aktionsarter, som jeg tidligere har beskæftiget mig en del med (se Engerer 1999, 2000a, 2000b, 2001, 2002). Man kan måske betragte tests med faseverber parallelt med de allerede omtalte indlejringsrestriktioner ved bestemte

matriksverber inden for den sprogkombinatoriske retning, se eksemplerne (5a) og (5b) ovenfor med matriksverbet *to force*. Men problemet er, at de med sådanne verber medfølgende kontraster, som kommer til udtryk i fx (5a) og (5b), ikke er begrundet i komplementets aktionsart i en rent tidslig forstand, men snarere i en speciel, ikke tidslig betingelse ved verbet *to force*. Dette verbum, som mange andre, kræver en agens hos komplementet, der med vilje er i stand til at styre aktionen, som denoteres af komplementet. Det handler altså mere om en betingelse vedrørende en medspillers kontrolegenskaber end om restriktioner på tidsstruktur i egentlig forstand. Faseverber undgår sådanne konceptuelle sammenblandinger, fordi deres semantik er fattig og specialiseret til kun at have en tidsintervalmodificerende funktion (Engerer 2000b: 103f., men også Fabricius-Hansen 1975).

Faseverbernes hovedfunktion kommer fx til syne i de to sætninger nedenunder, hvor det egressive faseverbum *aufhören* i (20a) på acceptabel vis er kombineret med det intransitivt brugte, og derfor aktionsartmæssigt ubegrænsede-ikke-teliske verbum *malen*, hvorimod tilføjelsen i (20b) af et syntaktisk objekt *das Bild* fører til en grænseaktionsart af hele det verbale syntagma, hvilket giver en tvivlsom sætning i forbindelse med *aufhören*. Den eneste mulighed for at bibeholde den syntaktisk realiserede medspiller af *malen* i forbindelse med *aufhören* er en omformulering som *an*-konstruktion, dvs. akkusativobjektet *das Bild* i (20b) bliver realiseret som præpositionalgruppe med *an* plus dativ. Denne tyske konstruktion, som jeg allerede har diskuteret tidligere og som skiftevis bliver betragtet som aspekt- eller aktionsartfænomen (se Engelberg 1994 og Filip 1989), er ifølge Krifka (1989a: 242) kendetegnet ved partitivitet, hvilket åbner for en interpretation af det verbale syntagma uden inhærent grænse. Med andre ord, partitivitet gør komplementet tilgængeligt for det intervalmodificerende faseverbum *aufhören*, hvilket betyder, at sætninger med *aufhören* i matrixposition og en *an*-konstruktion som komplement må være grammatiske, hvilket (20c) bekræfter.

- 20a) *Peter hörte auf, zu malen*
 20b) *?Peter hörte auf, das Bild zu malen*
 20c) *Peter hörte auf, am Bild zu malen*

Hvor tests med faseverber skal indordnes, som sprogkombinatoriske eller sprogsystematiske, eller noget helt tredje, er svært at sige. Selvom faseverber som testenheder flittigt bliver brugt sammen med alle mulige andre tests, se fx samlingen i (5) til (9), også Dowty (1990) og Egg (1994: 51), diskuteret i Engerer (2000a), indtager de efter min mening en særstatus, bl.a. pga. deres rent tidsmæssige intervalsemantik, som jeg kun vil antyde her. Det interessante ved faseverber, i modsætning til andre gængse testudtryk, er, at de tvinger til (eller tillader) en udvidelse af analysen til også at omfatte nominale udtryks tidslige karakteristik, i hvert fald i det tyske sprog, hvor reglen er nominale medspillere, hvorimod verbale komplementer (bisætninger eller infinitiver) snarere fremstår som undtagelse. På tysk er det altså valensmæssige restriktioner, der fører til en decideret intervalsemantisk – og også aktionsartmæssig – interpretation af nominalgrupper. Dette spændende emne kan jeg ikke uddybe her, men jeg kan henvise til Engerer (1999, 2000a, 2001).

4. DEN TREDJE GRUNDPILLE: AKTIONART-REDUKTIONISME

Den tredje grundpille, der kendetegner de nye teorier om aktionsart, er aktionsart-reduktionisme. Ligesom det er tilfældet med forholdet mellem betinget universalisme og grammatisk relevans, hvor et universalistisk syn på aktionsarterne fører til et mere løst begreb, der omfatter flere grammatisk relevante sproglige lag, er aktionsart-reduktionisme igen en konsekvens af disse to grundpiller. Vil man konstituere aktionsarter som en almensproglig kategori, der viser sine reflekser først og fremmest i den syntaktiske sfære, dvs. aktionsarter er relevante enheder for bl.a. syntaktiske regler, så når man frem til nogle få, betydningsmæssigt tilstrækkeligt abstrakte aktionsartkategorier. De ligner grammatiske kategorier og kan, på den ene eller den anden måde, dokumenteres i alle sprog i verden.

4.1. LOGISK REDUKTIONISME: VENDLERS FIRE AKTIONARTKATEGORIER

Og igen er det Vendler (1967), der har etableret de fire, også i dag gyldige aktionsartklasser samt den dermed forbundne engelske terminologi, der har vundet indpas i mange andre sprog. Jeg vil derfor også afholde mig fra at fordanske dem og vil operere med de engelske udtryk.

Vendlers første distinktion sker ved hjælp af et typisk træk ved engelsk grammatik, nemlig ved en gruppering af de engelske verber efter kriteriet, om de kan bruges i continuous form eller ej (Vendler 1967: 100).¹ I den gruppe, der tillader continuous form, udskilles igen to undergrupper. Den første gruppe er af typen *at løbe*, *at skubbe en gig* og kendetegnes ved, at hvis en sådan handling af X stoppes på et vilkårligt tidspunkt *t*, er det alligevel sandt, at X løb eller skubbede en gig før *t*. Denne egenskab, som Vendler (1967: 101) kalder "homogen", kan også demonstreres ved implikationen, at hvis der er en, der løb i en halv time, så må udsagnet også være sandt, at han løb i hvert tidsafsnit inden for denne halve time. Denne verbgruppe, eller bedre sagt: gruppe af udtryk, der ikke har noget terminalt punkt og samtidig er durativ og homogen, døber Vendler (1967: 102) "activities".

Komplementærklassen er "accomplishments". Accomplishments som *at tegne en cirkel* eller *at løbe en mile* kendetegnes ved, at selvom det er sandt, at X i øjeblikket tegner en cirkel eller løber en mile, og X stopper i det næste øjeblik, kan det godt være sandt på dette senere tidspunkt, at han alligevel ikke tegnede en cirkel eller løb en mile (Vendler 1967: 100). Accomplishments er uhomogene i den forstand, at selvom det er sandt, at X løb en mile inden for fire minutter, kan det ikke være sandt, at han løb en mile i et delinterval inden for de fire minutter (Vendler 1967: 101). Accomplishments er altså ligesom activities durative, dvs. de denoterer hændelser, der tager tid, men som Vendler (1967: 101) udtrykker det, "[...] they proceed toward a terminus which is logically necessary to their being what they are."

Den tredje og fjerde verbklasse, Vendler indfører, indeholder verber eller udtryk, der ikke tillader continuous form, som fx *to know* eller *to recognize* (Vendler 1967: 102). Et første skel inden for denne gruppe kan drages ved hjælp af kriteriet "duration": Udtryk som *at nå bjergtoppen*, *at vinde konkurrencen*, *at erkende noget* bliver brugt til at prædikere

et enkelt moment i tid og er sande på et bestemt tidspunkt. Komplementærgruppen, der repræsenteres med udtryk som *at vide* eller *tro noget*, *elske* eller *dominere en*, denoterer tilstande, der kan vare en længere eller kortere periode. Den første gruppe er "achievements", den anden er "states" (Vendler 1967: 103).

De fire vendlerske aktionsartklasser activities, accomplishments, achievements og states er blevet karakteriseret på forskellige måder, hvoraf jeg vil fremhæve to. Den ene er den traditionelle, formallogisk-orienterede måde, der definerer aktionsarter som semantiske genstande ved hjælp af sandhedsbetingelser med en udbygget intervalsemantik. Dowty (1990: 166) gengiver et sådant forslag, der stammer fra Taylor (1977). I den følgende fremstilling støtter jeg mig til Lohnstein (1996: 230f.), der også inddrager tyske eksempler. Denne formallogiske tilgang arbejder med intervaller og deres mængdeteoretiske relationer indbyrdes, med momenter (intervaller med længden nul), sandhedsbegrebet og en prædikatlogisk repræsentation af aktionsarterne. Sandhedsbetingelserne er, som de plejer, formuleret som implikation.

- 21) States: Hvis P er et state-prædikat, så er $P(x)$ sandt i et interval i , hvis $P(x)$ er sandt i hvert delinterval af længden 0 (på hvert tidspunkt).

States må/kan være sande på tidspunkter, altså intervaller med udstrækning nul. Denne betingelse adskiller states fra alle andre aktionsarter, der kræver et sandhedinterval med en vis længde for at prædikatets sandhedsværdi kan blive evalueret (Lohnstein 1996: 230, også Chierchia/McConnell-Ginet 1990: 353). Tilsvarende lyder sandhedsbetingelsen for activities og accomplishments:

- 22) Activities/accomplishments: Hvis P er et activity- eller accomplishment-prædikat, så er $P(x)$ kun sandt i et interval, dets længde er større end 0.

Hvordan adskilles nu activities fra accomplishments? Forskellen er, at de sidstnævnte har et indbygget endepunkt, de er terminative eller resultative, eller kort sagt, de er teliske. Dette teliske endepunkt, der befinder sig på intervallets højre kant, må selv høre til sandhedsintervallet (Lohnstein 1996: 231), ellers er udsagn med accomplishment-prædikater ikke-sande. Activities er derimod sande i hvert delinterval, uanset om det højre endepunkt er med eller ej. Man kalder den sidste egenskab "delmængdeegenskab":

- 23) Activities: Hvis P er et activity-prædikat, og $P(x)$ er sandt i intervallet i , så er $P(x)$ sandt i hvert delinterval af i , dets længde er større end 0.

Og til sidst kan vi karakterisere de teliske aktionsarter accomplishments og achievements ved hjælp af endepunktet. Hvert sandhedsinterval må indeholde dette højre punkt, hvilket er det samme som at sige, at de tilsvarende prædikater må være usande i alle ægte delintervaller. Mere præcist (Lohnstein 1996: 231):

- 24) Accomplishments/achievements: Hvis P er et accomplishment- eller achievement-prædikat, og hvis $P(x)$ er sandt i intervallet i , så er $P(x)$ falsk i alle ægte delintervaller af i .

Den formallogiske karakterisering af aktionsarter sker ved hjælp af begreber som interval, delinterval, ægte delinterval, intervallets højere endepunkt og dets længde, prædikationsstruktur, osv., der i sig selv kan konstrueres som matematiske objekter (se fx Lohnstein 1996: 232ff. og især Dowty 1990: ch. 3 til intervalsemantikken). Det tillader bl.a. optagelsen af aktionsarter i et integreret semantisk kunstsprog, der kan repræsentere sproglige betydningsstrukturer og aktionsarternes vekselvirkninger med andre semantiske enheder på en sammenhængende og konsistent måde. Samtidig fører denne fremgangsmåde også til en aktionsart-reduktionisme, netop fordi aktionsarternes rekonstruktion er baseret på et begrænset udvalg af objekter og relationer, og fordi den formale calculus kræver en økonomisk omgang med formale ressourcer.

4.2. KOGNITIV REDUKTIONISME: SMITHS FEM AKTIONARTKATEGORIER

Også den anden måde at karakterisere aktionsarterne på, som jeg vil komme ind på, er rettet mod en begrænsning af deres antal. Jeg vil betegne denne tilgang som "kognitiv", fordi den konstruerer aktionsarterne ud fra nogle få kognitivt fremtrædende temporale egenskaber ved situationer. Et godt eksempel på dette syn på aktionsarter er igen Smith (1997). Smith repræsenterer aktionsarter, i hendes terminologi "situation types", som en sammensætning af kendetegn ("features"). Disse kendetegn er vores kognitive kriterier, når vi klassificerer situationer:

"The features are based in human perceptual and cognitive abilities. Situation types are semantic categories of language, classes of idealized situations with distinctive temporal features."
(Smith 1997: 17)

Aktionsart-reduktionisme opstår i direkte forlængelse af det kognitive syn, da aktionsarterne er opbygget af et meget begrænset antal kognitive temporale kategorier, der er universelle, når mennesker skal genkende bestemte temporale træk og tilskrive dem nye situationer. Aktionsarterne sammensættes hos Smith af tre sådanne kategorier, som har form af oppositionspar. Oppositionen statisk/dynamisk drejer sig om den grundlæggende distinktion mellem ro og bevægelse og ligger til grund for det lingvistisk relevante skel mellem states (tilstande) og events (hændelser) (Smith 1997: 19). Den anden opposition er telisk/atelisk og betegner den allerede ofte omtalte forskel mellem hændelser uden og hændelser med et "naturligt finalt endepunkt", en intrinsisk-inhærent grænse (Smith 1997: 19). Det sidste kendetegn er oppositionsparret durativ/punktuel, som karakteriserer en konceptuel, idealiseret varighed i henhold til tilstande og hændelser. Disse tre oppositioner gør det muligt at skelne aktionsarterne fra hinanden (Smith 1997: 20):

25)	statisk	durativ	telisk
States	+	+	-
Activities	-	+	-
Accomplishments	-	+	+
Semelfactives	-	-	-
Achievements	-	-	+

Man kan se, at Smith tilføjer én aktionsart til de fire oprindelige fra Vendler (1967), nemlig semelfactives. Semelfactives er repræsenteret med udtryk som *at banke på døren*

eller *at hikke*, som temporalt set er de mest enkle hændelsestyper, uden resultat og uden intern hændelsesstruktur (Smith 1997: 29).

Selvom det kan postuleres, at disse tre kendetegn er universelle, betyder det ikke, at sprogene benytter sig af dem i den samme grad. Staticitet, durativitet og telicitet er kognitive kategorier, der i forskellig grad afspejles grammatisk i forskellige sprog. Den umiddelbare konsekvens af denne kendsgerning er, at også antallet af grammatikaliserede aktionsarter kan variere fra sprog til sprog. Et godt eksempel er det tyske sprog, hvor kun telicitet ifølge Andersson (1972) er en grammatisk relevant kategori.² Det betyder, at de teliske aktionsarter i Smiths skema ovenfor (accomplishments og achievements) og de ateliske (states, activities og semelfactives) ikke indbyrdes kan skelnes grammatisk. Det tyske sprog har dermed kun to grammatisk relevante aktionsarter, den teliske og den ateliske, i hvert fald hvis man støtter sig til Andersson.

4.3. PÅ VEJ TIL DEN SYNTAKTISKE AKTIONSPORT

Vendlers firedeling af aktionsarter har været meget indflydelsesrig og genfindes i næsten alle temporale studier og semantiske introduktionsbøger fra det angelsaksiske område, der behandler tempus og aspekt, dvs. aktionsart.³ Der er ikke nogen tvivl om, at Vendlers klassifikation er udviklet på det engelske sprogs grammatiske betingelser, hvilket tydeligst ses ved den hierarkisk højeste inddeling af aktionsartklasser i kategorier, der tager continuous form, og kategorier, der ikke gør det. Vendlers system med fire aktionsarter er desuden blevet hårdt kritiseret af Verkuyl (1993: 33f.), der af mange grunde finder Vendlers klassifikation inkonsistent og i det hele taget overvurderet. Jeg vil ikke tage stilling til Verkuyls kritik, men i stedet nævne nogle svagheder i Vendlers firedeling, som udførligt er blevet påpeget af Dowty (1990). For mig er det vigtigt at se nærmere på nogle relativt systematiske afvigelser fra Vendlers analyse, da de er stærke argumenter for aktionsartteoriernes fjerde grundpille, nemlig udvidelsen af aktionsart til højere syntaktiske enheder.

Et eksempel er nominale enheder i objektposition, der har en nøgen, indefinit pluralform eller er massenominaler som *popcorn* eller *water*. Sammen med den slags objekter opfører accomplishments sig som activities. Det kan ses ved kombination med adverbialen *in an hour*, der efter den gængse opfattelse peger på en accomplishment (Dowty 1990: 62):

- 26a) *John ate the bag of popcorn in an hour*
 26b) **John ate popcorn in an hour*

Det samme kan også konstateres for achievements, der egentlig ikke skulle gå med det durative adverbial *for six weeks*, som (27a) viser. Med et nøgent pluralobjekt (*fleas*) eller en massenominal (*crabgrass*) bliver sætningen god, sml. (27b). Her igen Dowtys eksempler (Dowty 1990: 63):

- 27a) **John discovered the buried treasure in his back yard for six weeks*
 27b) *John discovered fleas on his dog (crabgrass in his yard) for six weeks*

Og sågar ved nøgne pluralnominaler og massenominaler i subjektpositionen bliver betingelserne for de durative adverbialer som *for years* eller *for six months* vendt om

(Dowty 1990: 63). Achievements, som ikke kan kombineres med sådanne adverbialer, se (28a) og (29a) nedenunder, forbindes uden problemer med dem, hvis et pluralnominal eller et massenominal er subjekt (se henholdsvis 28b og 29b). Også her citerer jeg Downtys originale eksempler (Dowty 1990: 63):

- 28a) **John discovered that quaint little village for years*
 28b) *Tourists discovered that quaint little village for years*
 29a) **A gallon of water leaked through John's ceiling for six months*
 29b) *Water leaked through John's ceiling for six months*

Jeg vil ikke her komme ind på Downtys løsning i en dekompositionel analyse af aktionsarterne, der findes fx en kontant diskussion af denne tilgang i Chierchia/McConnell-Ginet (1990: 352-360). Jeg vil bare holde fast i, at især denne diskussion peger på nødvendigheden af at udvide aktionsartfænomener til højere syntaktiske enheder og sætninger, hvilket de sidste eksempler i særdeleshed viser. Sammenspillet mellem et verbalt fænomen som aktionsart og egenskaber ved verbets nominale medspiller er hovedargumentet for denne udvidelse og er et stærkt brud med det traditionelle, leksikalske og verbalistiske syn på aktionsarterne.

Der findes allerede en tidlig transformationsgrammatisk behandling af det kompositionelle problem i Verkuyl (1972: 100ff.), hvor objekts- og subjektvariationens indflydelse på en sætnings aktionsart er et stærkt argument for Verkuyls forehavende, nemlig påvisningen af, at aktionsart er et kompositionelt fænomen, der udfolder sig med sætningens syntaktiske derivation (se også Verkuyl 1988). En anden tilgang til det samme problemkompleks, nemlig inden for modelteori, repræsenterer Krifka (1989a, 1989b). I første omgang bliver der etableret forskellige referenceklasser af nominale enheder, der i anden omgang bliver anvendt på det komplekse verbaludtryk, der er aktionsartmarkeret. Denne diskussion og de fremlagte løsningsforslag viser klart, at den nyere aktionsartforskning har udvidet aktionsartbegrebet fra et oprindeligt rent verballeksikalsk fænomen til et kendetegn for sætninger (og nominaler!). Og hermed har jeg nået den sidste grundpille, syntaktisk aktionsart.

5. DEN FJERDE GRUNDPILLE: SYNTAKTISK AKTIONSART

Denne fjerde grundpille i nyere aktionsartteorier, der består af en udvidelse af aktionsart både til højere syntaktiske projektioner af verbet eller I-knuderne samt til ikke-verbale kategorier som især nominaler og nominalfraser, vil jeg kalde "syntaktisk aktionsart". Den syntaktiske aktionsart er igen en ret strømlinet konsekvens af de tre andre grundpiller, især grammatisk relevans, hvor syntaktiske regler er det egentlige domæne, og hvor aktionsarterne udfolder sig på skift sammen med de andre enheder i den syntaktiske repræsentation. Også betinget universalisme med dens tendens til at udvide aktionsart til et stort antal forskellige sprogmidler bidrager til syntaktisk aktionsart. Vendler (1967) er i den henseende ikke særlig eksplicit, han taler gennemgående om "verbs", men fremfører som eksempler verbgrupper (Vendler 1967: 107f.).⁴ Men allerede i denne klassiske tekst med titlen "Verbs and Times" bliver det fremstillet næsten som en selvfølgelighed, at verbets argumenter hører til kategorien aktionsartbærende udtryk. Man kan altså sige, at syntaktisk aktionsart til en vis grad altid har hørt til forskernes konception af aktionsarter, hvilket jeg har demonstreret i det

indledende afsnit med Anderssons eksempel. Det nyskabende ved syntaktisk aktionsart i den moderne teoridannelse er den systematiske og integrerede måde at inddrage aktionsartdannelse, som sker gennem syntaktiske regler. Med andre ord: Sætningens syntaktiske opbygning kontrollerer fuldstændigt opbygningen af aktionsart. De dermed forbundne procedurer vil jeg komme ind på i det sidste afsnit.

5.1. ANDERSSONS TILGANG TIL AKTIONSARTERNES KOMPOSITIONELLE KARAKTER

Andersson (1972) tematiserer kompositionalitetsproblemet ved at påpege, at en aktionsartinddeling, der alene baseres på verbets "hovedbetydning" eller "invariante betydning", volder enorme vanskeligheder i analysen (Andersson 1972: 31). Han vælger derfor et vist "kontekstomfang" (tysk "Kontextumfang"), som han karakteriserer grammatisk som subjekt + prædikat + ét objekt (Andersson 1972: 31f.). Det bliver senere indskrænket til den syntaktiske gruppe verbum + objekt (Andersson 1972: 32). Det drejer sig for Andersson stadigvæk om en undersøgelse af selve verbet (Andersson 1972: 32), som det tydeligt fremgår af det følgende citat:

"Den Ausgangspunkt bildet die lexematische Grenzbezogenheit/Nichtgrenzbezogenheit, ein für das grammatische System des Verbs relevantes Merkmal gewisser Verbstämme." (Andersson 1972: 33)

Hvordan løser Andersson nu problemet, at fx ordgruppen *im See schwimmen* er atelisk og *über den See schwimmen* er telisk, hvis han samtidig vil insistere på, at aktionsart er en leksematisk egenskab ved verbstammer? Han klassificerer verberne med hensyn til deres adfærd i de nævnte større syntaktiske konstruktioner, idet han opretter tre verbklasser. Verber, der i konteksten subjekt + prædikat + et objekt uanset objektets semantiske og syntaktiske præg fører til en telisk sætning, betegner Andersson (1972: 32) som "leksematisk teliske" (tysk "lexematisch grenzbezogen"). Eksempler er *jmd. brachte etw.*, *jmd. fand etw.*, *jmd./etw. trat ein irgendwo/irgendwohin* (Andersson 1972: 32). Leksematisk ateliske verber er derimod verber, der uanset kontekstvariationer altid resulterer i en atelisk sætning (fx *jmd. trug etw.*, *jmd. besass etw.*, *jmd. schlief irgendwo*). Andre verber er leksematisk neutrale, da de under skiftende kontekstforhold tillader variation mellem de to aktionsarter, fx det ovennævnte *schwimmen* eller *jmd. ging irgendwo/irgendwohin*, der viser den samme variation (Andersson 1972: 32f.).

Andersson (1972) er et eksempel på, hvordan man ved bibeholdelse af aktionsarternes leksikalske dogme også kan tage højde for hele syntagmers aktionsartmæssige karakteristika. Problemet med denne analyse er bl.a., at mængden af et verbs kontekster faktisk er ubegrænset, så der vil altid være mulighed for at finde eller konstruere modeksempler. Fx går verbet *bringen*, se ovenfor, hvor det er karakteriseret som leksematisk telisk, ind i forbindelsen *jmd. bringt jmdn. zum Lachen (Weinen usw.)*, der ikke entydigt opfører sig som en telisk enhed. Attributstransformation i hvert fald, som ifølge Andersson skulle være mulig med teliske verber (se eksemplerne i 30), er mere end tvivlsom med *zum Lachen bringen*, som (31) viser:

- 30a) *Jemand brachte den Brief/fand das Goldstück*
 30b) *der gebrachte Brief/das gefundene Goldstück*
 31a) *Hans brachte Eva zum Lachen*
 31b) *?die zum Lachen gebrachte Eva*

Under hensyntagen til kontekst i (31) ville man blive nødt til at klassificere *bringen* som leksematisk neutralt. Jeg har en stærk mistanke om, at denne skæbne overgår de fleste leksematisk teliske og ateliske verber hos Andersson. Med andre ord - Anderssons klassifikation er i virkeligheden en ophobning af leksematisk neutrale verber, hvilket stiller spørgsmålstegn ved hele klassifikationen. Dertil kommer konstruktionen af et verbums "hovedbetydning", som er et integralt begreb i Anderssons teori. Jeg tror ikke, at hovedbetydning er et brugbart instrument i denne analyse, som han også selv erkender et sted (Andersson 1972: 30f.).

Men, positivt vendt, peger Anderssons analyse på et meget vigtigt punkt, der karakteriserer syntaktisk aktionsart: Det er nødvendigt at skelne mellem flere sproglige enheder og grammatiske lag, der, hver på sin måde, er kendetegnet ved aktionsart. Af disse enheder eller lag må der være ét, der udmærker sig ved sin primære, mest primitive status. Hos Andersson er det leksikalske verber. De andre aktionsartmæssigt kendetegnede enheder, hos Andersson verbalgrupper og sætninger, står i et afledt forhold til de primære bærere af aktionsarter. Det betyder, at der må være mindst to distinktive enheder og et regelsæt eller en funktion, der forbinder de to lag og overfører kendetegn fra en primær enhed til en højere, afledt enhed.

Denne systematiske sammenhæng mellem hierarkisk ordnede verber, verbgrupper og sætninger i forbindelse med aktionsartkendetegn har været en prominent genstand i nyere aktionsartteorier. Syntaktisk aktionsart kan i dag altså ikke reduceres til den lidt uinteressante påstand, at alle verbale sproglige enheder har aktionsart. Syntaktisk aktionsart skal derimod karakteriseres på den måde, at den opbygges fra mindre til større enheder efter syntaktiske, eller, efter det fremherskende synspunkt, semantiske regler. Denne opgave kan løftes på forskellige måder, og jeg vil komme ind på nogle af dem.

5.2. VERKUYLS OPFATTELSE AF SYNTAKTISK AKTIONSPORT

Det er H. J. Verkuyl, som vel nok med rette kan kaldes den vigtigste pioner i udforskningen af syntaktisk aktionsart. Også hos ham, som i mange andre engelsksprogede studier om aktionsart, er der tale om "aspect".⁵ Syntaktisk aktionsart er hos Verkuyl et kompositionelt fænomen, dvs. aktionsartkendetegn bliver opbygget parallelt med sætningens syntaktiske derivation, ligesom også den semantiske interpretation på en kompositionel måde løber parallelt med syntaktiske regler. Banebrydende var hans bog fra 1972 med titlen *On the compositional nature of the aspects* (Verkuyl 1972), der er skrevet i den generative semantiks ånd og derfor er - ikke mindst hvad de tekniske detaljer og teoriinterne stridigheder angår, som udførligt bliver diskuteret i bogen - ikke helt up-to-date mere (se også den kritiske diskussion af Verkuyls bog i Dowty 1990: 63-65). Jeg vil derfor støtte mig til den mere tidssvarende og kontante fremstilling af hans kompositionelle teori om aktionsarterne, som han leverer i en

artikel fra 1988 (Verkuyl 1988). Den nyeste version af hans teori, fremstillet i bogen *A theory of aspectuality* (Verkuyl 1993), vil jeg ikke komme ind på.

Verkuyls undersøgelse bygger på følgende tese:

"[...] aspect is not a morphological-semantic property of the verb, but rather [...] formed structurally. In this view, aspect is to be assigned to a structural unit composed of certain verbal and nominal meaning elements carried by different syntactic constituents of a sentence." (Verkuyl 1988: 220)

Lad os se på Verkuyls eksempler (Verkuyl 1988: 221, adverbialerne i parentes skal ignoreres for øjeblikket):

- 32a) *Judith ate six sandwiches (?for an hour)*
- 32b) *Jessica bought that picture (?for minutes)*
- 32c) *Judith ate sandwiches (for an hour)*
- 32d) *Jessica looked at that picture (for minutes)*

(32a) og (32b) er teliske sætninger, hvilket ifølge Verkuyl hænger sammen med, at i) de to nominalfraser *six sandwiches* og *that picture* denoterer specifikke kvantiteter og ii) at verberne, her *ate* og *bought*, påviser en slags "dynamicitet", der fx ikke findes i verber som *look at* (Verkuyl 1988: 221). (32c) og (32d) er derfor ateliske, fordi de netop enten ikke har en nominalfrase, der denoterer en specifik kvantitet (se *sandwiches* i 32c), eller, på trods af sådan en specifik nominalfrase som *that picture* i (32d), indeholder et verbum som *looked at*, der mangler denne dynamicitet og er statisk.

Aktionsarterne i (32) kan laves om ved tilføjelsen af tidsadverbialer som *for an hour* eller *for minutes*, som er forenelige med ateliske sætninger og noteret i parentes i sætningerne i (32). Selvom de teliske (32a) og (32b) er tvivlsomme i forbindelse med adverbialen, kan dog konstateres, at adverbialer af den slags tilfører den oprindelige sætnings betydning en yderligere grænse. Denne systematiske sammenhæng mellem en "oprindelig" og en afledt aktionsart, der opstår i sætninger med adverbialer, har fået Verkuyl til at skelne mellem "indre" og "ydre" aktionsart.⁶ Indre aktionsart, fx *Judith ate sandwiches* i (32c), dannes inden for "kernesætningen", dvs. verbet sammen med dets tematisk markerede nominale medspiller (Verkuyl 1988: 223), hvorimod ydre aktionsart, dvs. aktionsarten, der opstår fx gennem tilføjelsen af et tidsadverbial, er underkastet helt andre formationsbetingelser, som Verkuyl (1988: 222f.) fremhæver. Verkuyls teori, som den er skitseret i Verkuyl (1988), handler udelukkende om den syntaktiske dannelse af indre aspekt.

Indre aspekt dannes i to trin: først på verbalfrase-plan, hvor verbets og de nominale syntaktiske komplementers (objekternes) aktionsartinformation bliver knyttet sammen. Andet trin forbinder verbalfrasens aktionsartinformation med subjekt-nominalfrasen, hvilket resulterer i aktionsart på sætningsniveau (Verkuyl 1988: 223).

Indre aspekt sammensættes hos Verkuyl af en verbal og en nominal feature. Verkuyls verbale feature går ud på oppositionen statisk/dynamisk eller [+/-dynamisk],⁷ som er en feature, der også indgår i Smiths repertoire over kognitive kendetegn ved situationer (se Smith 1997: 19). [+dynamisk] karakteriserer verber, der denoterer "fremskridt i tid", "skift", "dynamicitet" osv., hvorimod [-dynamisk] kendetegner verber, der udtrykker

staticitet (Verkuyl 1988: 224). Verkuyls nominale feature, [+/-SQA], "Specified Quantity of A", er ikke leksikalsk som verbets [+/-dynamisk], men strukturel i den forstand, at den sammensættes af determineren (fx artikel og andre "kvantificerende" udtryk) og nominalfrasens hoved (Verkuyl 1988: 224). En specificeret mængde, altså [+SQA], er fx *six sandwiches*, men også *some (a lot of) sandwiches* og *all pictures*; [-SQA] er først og fremmest nominalfraser uden syntaktisk realiseret determiner, som det nøgne *sandwiches* i (32c) eller *nobody* i *Nobody came in* (Verkuyl 1988: 224). For en mere præcis karakterisering af disse features må jeg henviser til Verkuyl (1988: 223-225).

Reglerne for indre aktionsart på verbalfrasens plan kan nu formuleres på en enkel måde (Verkuyl 1988: 225, notationsmåde i analogi med Dowty 1990: 64):

33a)	[VP _{tel} [V +dyn] + [NP +SQA]]	... ate six sandwiches
33b)	[VP _{atel} [V +dyn] + [NP -SQA]]	... ate sandwiches
33c)	[VP _{atel} [V -dyn] + [NP +SQA]]	... expected six sandwiches
33d)	[VP _{atel} [V -dyn] + [NP -SQA]]	... expected sandwiches

Det første skridt i aktionsartdannelsen består altså af den syntaktiske sammenknytning af verbets og komplementets feature, der som output giver en aktionsartmarkeret verbalfrase. Reglerne kan sammenfattes på den måde, at kun kombinationen af et dynamisk verbum med et objekt, der denoterer en specificeret mængde, resulterer i en telisk VP; ellers er VP atelisk. Man lægger mærke til, at de nederste features [dyn] og [SQA], især den nominale feature [SQA], ikke er tidslig i snæver forstand. Først på den højere syntaktiske enhed VP kommer den egentlige aktionsartopposition telisk/atelisk til syne. Det står i modsætning til den traditionelle analyse, som den fx er præciseret i Andersson (1972), hvor man går ud fra en aktionsartmæssig markering allerede på det leksikalske verbplan. Det andet skridt ifølge Verkuyl er dannelse af sætningens aktionsart, altså indbefatningen af det syntaktiske subjekts nominale karakteristik [+/-SQA] i forhold til verbalfrasens aktionsartfeature [tel/atel], der kompositionelt er fremstillet efter reglerne i (33):⁸

34a)	[S _{tel} [NP +SQA] + [VP _{tel}]]	<i>Judith ate six sandwiches</i>
34b)	[S _{atel} [NP -SQA] + [VP _{tel}]]	<i>None of us ate six sandwiches</i>
34c)	[S _{atel} [NP +SQA] + [VP _{atel}]]	<i>Judith expected six sandwiches</i>
34c)	[S _{atel} [NP -SQA] + [VP _{atel}]]	<i>No one expected sandwiches</i>

I analogi med VP-reglerne i (33) kan skemaet i (34) også reduceres til, at en telisk sætning består af en telisk verbalfrase i kombination med en subjektsnominalfrase, der har featuren [+SQA], altså denoterer en specificeret mængde (se 34a); ellers er sætningerne ateliske (se 34b – 34c).

Syntaktisk aktionsart opstår gennem en derivational procedure, der tager udgangspunkt i nogle startkategorier eller, hvis man foretrækker det, nogle primitive features (hos Verkuyl leksikalske enheder hos verbet ([+/-dyn]) og komplekse hos nominalet ([+/-SQA])), og overfører features i takt med den syntaktiske derivation til højere knuder. Hos Verkuyl findes der ikke aktionsarter hos verber. De bliver udelukkende beskrevet som dynamiske/statiske, en feature, der i sig selv og alene ikke kan konstituere en aktionsart. Først på VP-niveau bliver der indført en aktionsartfeature, nemlig telisk/atelisk, se (33). Disse aktionsartmarkerede verbalfraser går så ind i sætningens syntaktiske opbygning, se (34), hvor featuren [telisk/atelisk] bliver givet videre til den

VP-dominerende knude S.

Et af problemerne i analysen er behandlingen af intransitive sætninger. Selvom skemaet for S i (34) i princippet tager højde for denne sætningsstruktur, forudsætter det en omkategorisering fra et [+/-dyn] verbum, som har dets feature fra leksikonet, til [+/-tel], som er en kompositionel-syntaktisk feature for verbalfraser:

35) [S _{+/-tel} [NP +/-SQA] + [VP _{+/-tel} [V +/-dyn]]]

Verkuyl tager ikke stilling til, hvordan en sådan overgang fra den leksikalske feature [+/-dyn] til den syntaktiske feature [+/-tel] skal foregå. Et andet problem er den leksikalske todeling i dynamiske og statiske verber, som sandsynligvis er svær at opretholde empirisk og som desuden er provisorisk, hvilket Verkuyl (1988: 224) også medgiver.

Der er yderligere et kendetegn ved syntaktisk aktionsart, der er meget fremtrædende i Verkuyls tilgang, nemlig den forholdsvis fattige verbalsemantik, som har et sidestykke i en forfinet og beriget nominalsemantik, der styrer store dele af aktionsartderivationen. Førhen, også hos Andersson, var aktionsart en temporal og derfor typisk verbal kategori. Nyere, kompositionelle teorier om aktionsart sætter fokus på nominale enheder og semantiske egenskaber som fx delbarhed, kvantitet og kumulativ reference. Denne tilgang er især tydelig hos Krifka (1989a), hvor der bygges en hel tidsteori op på forskellige referencemåder i nominaler.

5.3. SMITHS KONCEPT AF "VERBKONSTELLATIONEN"

En mere udbygget og måske også en empirisk mere adækvat kompositionel teori inden for syntaktisk aktionsart findes hos Smith (1997). Aktionsart realiseres sprogligt i verbkonstellationen VK ("verbal constellation"), der består af hovedverbum (ikke hjælpeverbum!) plus dets argumenter, herunder også subjektet (Smith 1997: 2, 17). Disse syntaktiske enheder bestemmer aktionsartinterpretationen, der trækker på verbets temporale features fra leksikonet og andre morfemers relevante værdier, som kompositionelt bliver sammensat i verbkonstellationen (Smith 1997: 54). I modsætning til Verkuyl anser Smith verbet for sætningens aktionsartmæssige center. Verber råder over en intrinsisk aktionsart-værdi, der kommer til udtryk i deres bidrag til en "maksimalt enkel sætning", som hun kalder det (Smith 1997: 54). En maksimalt enkel sætning er enten intransitiv eller har et kvantificeret objekt, hvilket kan sammenlignes med Verkuyls nominale feature "specificeret mængde" [+SQA] (Verkuyl 1988). Denne "minimal kontekst" stemmer i grove træk overens med Anderssons "kontekstomfang", men med den forskel, at Smith ikke regner fx præpositionelle adverbialer som *to school* som tilhørende en maksimalt enkel sætning; deres bidrag til sætningens aktionsartbetydning bliver på en kompositionel måde beregnet i en anden formalisme. Det er desuden heller ikke Anderssons intention at identificere aktionsart med større syntagmer (Andersson 1972: 31f.), som det er påpeget ovenfor. Smith tager i øvrigt ikke Andersson (1972) til efterretning.

Verbets intrinsiske aktionsart fastlægges gennem den maksimalt enkle sætningens aktionsart. De følgende eksempler stammer fra Smith (1997: 54):

- 36a) *walk* [V atel] *Mary walked*
 36b) *breathe* [V atel] *John breathed*
 36c) *build* [V tel] *Sam built a house*
 36d) *draw* [V tel] *Tim drew a picture*

De resterende to aktionsartfeatures, [+/-dynamisk] og [+/-durativ], som jeg beskrev tidligere, kan henføres til verbernes leksikonindførelse på den samme måde. Som det i øvrigt fremgik af Verkuyls kompositionelle konception vedrørende sætningsaktionsart, indgår der også nominale features i den derivationelle procedure. Hos Smith er det [Count] og [Mass], som skiller tællelige fra utællelige masseentiteter, herunder virkelige massesubstantiver som *water*, men også bare pluralnominaller uden determiner som *houses* (se også Smith 1997: 133). Dertil kommer features af præpositionalfraser som [Locative] og [Directional], der indgår i derivationen som allerede i forvejen komplekse strukturelle enheder (Smith 1997: 54f.). Her følger nogle eksempler taget fra Smith (1997: 55), der viser, hvordan det kompositionelle regelmaskineri i princippet arbejder på at opnå en sammensat værdi for verbkonstellationer VK:

- 37a) [VK_{at} [NP +Count] + [V atel] + [NP +Count]] *The child walk the dog*
 37b) [VK_{tel} [NP +Count] + [V atel] + [PP Directional]] *The child walked to school*
 37c) [VK_{tel} [NP +Count] + [V tel] + [NP +Count]] *The child builds a house*
 37d) [VK_{at} [NP +Count] + [V tel] + [NP -Count]] *The child builds houses*

Verbets leksikalske [atel]-værdi projiceres til VK-konstituenten, selvom begge nominale komplementer er kendetegnet ved [+Count] (se 37a). Kun en direktional præpositionalgruppe kan lave en leksikalsk [atel]-værdi om til en [tel]-værdi i VK (se 37b). En leksikalsk [tel]-feature projiceres til VK (se 37c), kun et [-Count]-objekt kan blokere denne proces, idet hele VK får værdien [atel], som (37d) viser.

Det er et vigtigt træk i Smiths regelsystem, at verbet leksikalsk set er kendetegnet ved aktionsart og at dets temporale features bliver projiceret til den højere konstituent VK. Det står i kontrast til Verkuyls analyse, hvor [tel/atel] featuren ikke hører til verbet, men først i anden omgang bliver indført som verbalfrasens aktionsartkendetegn. I begge tilgange findes et koncept af indre og ydre aktionsart, det sidste eksemplificeret i Verkuyl (1988) med durative adverbialer, der bygger på indre aktionsart og tilordner helsætningen en ny aktionsartværdi. Hos Smith er det verbkonstellationen, der svarer til indre aktionsart og som kan blive modificeret af temporale features, der er repræsenteret uden for verbkonstellationen, altså det, der fungerer som "ydre aktionsart" hos Verkuyl. Ydre aktionsart kommer i spil i derivede verbkonstellationer (Smith 1997: 55), hvor basis-verbkonstellationens aktionsart bliver overtrumpet af en anden sproglig form.

Til forskel fra Verkuyl, hvor det kun er durative adverbialer, der bliver omtalt som aspiranter til ydre aktionsart, skelner Smith mellem forskellige typer kandidater, der på en kompositionel måde kan modificere verbkonstellationens aktionsart. En gruppe, kaldet "super-leksikalske morfemer", indeholder sådanne udtryk, der forandrer fokus og indsnævrer perspektivet i en situation, hvis fulde perspektiv er givet i basis-verbkonstellationen (Smith 1997: 48). Typiske udtryk er faseverber som *begin*, men

også morfologiske midler som præfigering af verber (sml. russisk *za-* i *za-govorit'*, 'begynde at tale', eller tysk *los-* i *los-reden*, *-gehen* osv.). Også adverbialer kan fungere fokusindsnævrende. Fx kan en accomplishment-verbkonstellation i forbindelse med et momentant adverbial fremme den ingressive begynde-betydning, se (38a); lignende kan konstateres for (38b), hvor basis-verbkonstellationen er statisk (Smith 1997: 49):

- 38a) *They ate dinner at noon*
 38b) *Suddenly Mary knew the truth*

En anden gruppe af derivede verbkonstellationer er "Multiple-event Activities" (MEA). Det drejer sig her om activites, der består af en serie af gentagelser af en hændelse, som er beskrevet i basis-verbkonstellationen (Smith 1997: 50). Verbkonstellation kan i MEA findes i alle aktionsarter, og ofte er det durative adverbialer, der udløser MEA-interpretationen. Nogle eksempler (Smith 1997: 50):

- 39a) *Guy repeatedly knocked at the door*
 39b) *Guy knocked at the door for five minutes*
 39c) *The wheel revolved all day*
 39d) *Er ist eine Stunde lang im See/über den See geschwommen*

Man lægger mærke til det tyske eksempel (39d), hvor det durative adverbial *eine Stunde lang* i forbindelse med activity-udtrykket *im See schwimmen* ikke fører til en derivedet verbkonstellation med aktionsartskift, hensætningen er en activity ligesom basis-verbkonstellationen. Kombinationen af det samme adverbial med achievement *über den See schwimmen* giver derimod en derivedet verbkonstellation, hvor basis-aktionsart achievement ændres til en activity med gentagelse af hændelsen, der denoteres af basis-verbkonstellation.

Den tredje gruppe af derivede verbkonstellationer, som jeg vil omtale, er habituelte statiske (Smith 1997: 50f.). Basis-verbkonstellationen kan bl.a. være activities (40a), accomplishments (40b) eller states (40c). Alle sætninger i (40) er states, dog med indskrænkninger, se Smith (1997: 51). Eksemplerne stammer igen fra Smith (1997: 50):

- 40a) *Sam rode his bicycle on Fridays*
 40b) *Will wrote a report every week*
 40c) *Jim was often unemployed*

Skift i aktionsart ved sådanne derivede verbkonstellationer sker pga. ufordragelighed i de temporale features. I sådanne tilfælde vinder dé aktionsartmæssige udtryk kendetegn, der befinder sig uden for basis-verbkonstellationen, først og fremmest - men ikke udelukkende - tidsadverbialer (Smith 1997: 53). Generering af derivede verbkonstellationer på grundlag af verbkonstellationen og et tidsadverbial kan elegant formuleres som en regel. Smiths eksempel er den activity-sætning (41a), der kompositionelt sammensættes af en semelfaktiv verbkonstellation (*Mary coughed*, repræsenteret som [VK +dyn -tel -dur]) og et durativt tidsadverbial (*for an hour*) (Smith 1997: 55). Adverbiets feature [+Dur] ændrer værdien fra [-Dur] til [+Dur] ved overgangen fra basis-verbkonstellationen (VK) til den derivede verbkonstellation (DVK), som (41b) viser:

- 41a) *Mary coughed for an hour*

41b) [DVK [+dyn -tel +dur] [[VK +dyn -tel -dur] + [ADV +dur]]]

Smiths måde at generere temporale semantiske repræsentationer er meget mere avanceret, end jeg her antyder. Hun leverer et regelformat, der tillader en kompositionel analyse, der kan bruges til at tilordne sætninger aktionsart-værdi (Smith 1997: 131ff.). Derudover formulerer hun sin aktionsart-tilgang i en Discourse Representation Theory-ramme, som hun anser som særdeles egnet til en semantisk repræsentation af sproglige tidsstrukturer. Men også min korte fremstilling af hendes teori, sammen med Verkuyls tilgang, skulle have tydeliggjort, hvad syntaktisk aktionsart går ud på: på den ene side at opretholde verbets fortrinsstilling, hvad angår rollen som leverandør af det tidslige grundstof, og på den anden side at tage højde for den empiriske kendsgerning, at højere syntaktiske enheder, sammen med nominaler, også og i høj grad er med til at bestemme over aktionsart. Begge teorier bestræber sig på at tilgodese disse præmisser.

6. KONKLUSION

I mit bidrag har jeg set på aktionsart som en sproglig kategori, der kendetegner vigtige aspekter ved den sproglige repræsentation vedrørende udtryks tidsstruktur. Mens der kan konstateres en vis enighed i tempuskategoriens funktioner, er aspektfunktionerne vanskeligere at isolere, da der ud over afsluttet (perfektiv) – uafsluttet (imperfektiv) oppositionen findes et utal af andre funktioner, der i litteraturen bliver betegnet som "bibetydninger", og som på en eller anden måde har sammenhæng med den primære afsluttet/uafsluttet distinktion. Dette problem fremkommer ikke i samme omfang med tempus, som jeg påpeger i mit indledende bidrag til dette nummer af *Sprogforskning*.

Hvad aktionsart angår, mit emne i denne artikel, bliver konklusionen indtil videre, at denne kategori tillader en karakterisering/konceptualisering af hændelser efter varighed samt nogle dynamiske og teliske egenskaber. Men denne funktion kan ikke påklistres én grammatisk kategori, den er på en kompositionel måde fordelt over de sproglige former, der indgår i en sætning og bliver "beregnet" i overensstemmelse med de gældende syntaktiske regler. Denne indsigt har, som jeg har vist, ført til aktionsarternes fire grundpiller. **B e t i n g e t u n i v e r s a l i s m e** løfter aktionsarterne fra jordens uendelige ontologiske differentieringer og gør dem til en sproglig kategori. **G r a m m a t i s k r e l e v a n s** giver aktionsarterne status af sprogsystematiske enheder, der ikke er begrænset til morfologien, men viser deres reflekser på flere grammatiske niveauer og er sensible over for grammatiske regler. **A k t i o n s a r t - r e d u k t i o n i s m e** tilfører begrebet en tilstrækkelig grad af abstraktion, der tager højde for aktionsarternes grammatiske relevans. Og til sidst er der **s y n t a k t i s k a k t i o n s a r t**, som beskriver den kompositionelle opbygning af aktionsarter fra leksikalske enheder til sætninger.

LITTERATUR

Andersson, Sven-Gunnar (1972), *Aktionalität im Deutschen. Eine Untersuchung unter Vergleich mit dem russischen Aspektsystem*, Bd. 1, *Die Kategorie Aspekt und Aktionsart im Russischen und Deutschen*, Uppsala: Skriv Service AB.

Cann, Ronnie (1993), *Formal semantics. An introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Chierchia, Gennaro, Sally McConnell-Ginet (1990), *An Introduction to Semantics*, Cambridge/Mass., London: MIT Press.
- Dowty, David R. (1990), *Word meaning and Montague Grammar*, Dordrecht: Kluwer.
- Egg, Markus (1994), *Aktionsart und Kompositionalität*, Berlin: Akademie-Verlag.
- Engelberg, Stefan (1994), "Valency and Aspectuality. Syntactic and Semantic Motivation for the Notion of 'Change of State'", in: Halwachs, Dieter W., Irmgard Stütz (Hgg.) (1994), *Sprache - Sprechen - Handeln. Akten des 28. Linguistischen Kolloquiums, Graz 1993*, Bd. 1, Tübingen: Niemeyer, pp. 53-59.
- Engerer, Volkmar (1999), "Phasenverbkomplemente", *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis*, 3/2 (1999), pp. 145-159.
- Engerer, Volkmar (2000a), "Was lässt sich im Deutschen aufhören und beenden? Aspekt, Aktionsart und nominale Komplementation intervallabschlussdenotierender Phasenverben", in: Lindberg, Carl-Erik, Steffen Nordahl Lund (red.) (2000), *17th Scandinavian Conference of Linguistics*, Vol. I (= Odense Working Papers in Language and Communication, No. 19, April), Odense: Institute of Language and Communication, pp. 171-186.
- Engerer, Volkmar (2000b), "Phasenverbsemantik", in: Dorfmueller-Karpusa, Käthi, Ekaterini Vretta-Panidou (Hgg.) (2000), *Thessaloniker Interkulturelle Analysen. Akten des 33. Linguistischen Kolloquiums in Thessaloniki 1998*, Frankfurt/Main etc.: Peter Lang, pp. 101-110.
- Engerer, Volkmar (2001), „Phasenverben brauchen Zeit: Die zeitsemantische Verankerung von Satzgliedern“, *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis*, 5/1 (2001), pp. 5-20.
- Engerer, Volkmar (2002), "Faseverbernes tidsbetingelse. Grundtræk af den semantiske beskrivelse af faseverbkonstruktioner", *Hermes - Journal of Linguistics*, 29 (2002), pp. 53-71.
- Fabricius-Hansen, Cathrine (1975), *Transformative, intransformative und kursive Verben*, Tübingen: Niemeyer.
- Filip, Hana (1989), "Aspectual Properties of the AN-Construction in German", in: Abraham, Werner, Theo Janssen (Hgg.) (1989), *Tempus - Aspekt - Modus. Die lexikalischen und grammatischen Formen in den germanischen Sprachen*, Tübingen: Niemeyer, pp. 259-292.
- Krifka, Manfred (1989a), "Nominalreferenz, Zeitkonstitution, Aspekt, Aktionsart: Eine semantische Erklärung ihrer Interaktion", in: Abraham, Werner, Theo Janssen (Hgg.) (1989), *Tempus - Aspekt - Modus. Die lexikalischen und grammatischen Formen in den germanischen Sprachen*, Tübingen: Niemeyer, pp. 22-258.
- Krifka, Manfred (1989b), *Nominalreferenz und Zeitkonstitution. Zur Semantik von Massentermen, Pluraltermen und Aspektklassen*, München: Wilhelm Fink.
- Lohnstein, Horst (1996), *Formale Semantik und natürliche Sprache*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Nicolay, Nathalie, Volkmar Engerer (1999), "Telizität, Aspekt und Zustandswechsel", in: Spillmann, Hans Otto, Ingo Warnke (Hgg.) (1999), *Internationale Tendenzen der Syntaktik, Semantik und Pragmatik. Akten des 32. Linguistischen Kolloquiums in Kassel 1997*, Frankfurt/M.: Peter Lang, pp. 333-340.
- Smith, Carlota (1997), *The Parameter of Aspect*, Dordrecht, Boston, London: Kluwer.

- Steinitz, Renate (1981), *Der Status der Kategorie "Aktionsart" in der Grammatik (oder: Gibt es Aktionsarten im Deutschen?)*, Berlin: Zentralinstitut für Sprachwissenschaft der Akademie der Wissenschaften der DDR (= Linguistische Studien, Reihe A: Arbeitsberichte 76).
- Taylor, Barry (1977), "Tense and Continuity", *Linguistics and Philosophy*, 1/2 (1977), pp. 199–220.
- ter Meulen, Alice G. B. (1997), *Representing Time in Natural Language. The Dynamic Interpretation of Tense and Aspect*, Cambridge/Mass., London: MIT Press.
- Vendler, Zeno (1967), "Verbs and Times", in: Vendler, Zeno (1967), *Linguistics in Philosophy*, Chap. 4, Ithaca, New York: Cornell University Press, pp. 97-121.
- Verkuyl, H. J. (1972), *On the compositional nature of the aspects*, Dordrecht: Kluwer.
- Verkuyl, Henk J. (1988), "Aspectual Asymmetry and Quantification", in: Ehrich, Veronika, Heinz Vater (Hgg.) (1988), *Temporalsemantik. Beiträge zur Linguistik der Zeitreferenz*, Tübingen: Niemeyer, pp. 220-259.
- Verkuyl, Henk J. (1993), *A theory of aspectuality. The interaction between temporal and atemporal structure*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Vet, J. P. (1976), "Aspecten: een kwestie van tijd", *Spektator*, 6 (1976), pp. 137–155.
- Wunderlich, Dieter (1985), "Über die Argumente des Verbs", *Linguistische Berichte*, 97 (1985), pp. 183–227.

NOTER

- ¹ Denne fremgangsmåde svarer i øvrigt til det, jeg ovenfor betegnede som sprogsystematisk relevans. Dette princip forlader Vendler, når det gælder karakteristikkene af aktionsartgrupperne på de hierarkisk underliggende trin, hvor han går rent sprogkombinatorisk til værks. Det er altså blandede metoder, der kan anvendes til at opnå grammatisk relevans.
- ² Andersson (1972: 28ff.) taler om "grenzbezogen"/"nichtgrenzbezogen" eller, i den samme betydning, "terminativ"/"aterminativ". Jeg bibeholder "telisk"/"atelisk", som i den engelske litteratur er den mest gængse betegnelse.
- ³ Fx Cann (1993: 256-258). Lohnstein (1996: 229-236) leverer bl.a. en gengivelse af de fire aktionsarters sandhedsbetingelser, som ligesom Dowty (1990: 166) er baseret på Taylor (1977). Vendlers aktionsarter er også genstand for analyse af Chierchia/McConnell-Ginet (1990: 352-360), men med hovedvægten lagt på Dowtys (1990) dekompositionelle analyse af aktionsarterne.
- ⁴ Vendler (1967) er ikke helt konsekvent i sin brug af typografiske markeringer for objektsprog. Det er for så vidt af betydning, da objekt-metasprog-skel kunne afgøre, om han opfatter aktionsarter som et kendetegn ved situationer eller ved sproglige udtryk. Jeg vil indtil videre gå ud fra det sidste.
- ⁵ Det meste, der bliver behandlet i den engelsksprogede litteratur under betegnelsen "aspect", falder i virkeligheden ind under aktionsart. Jeg nævner fx Dowtys *Word Meaning and Montague Grammar* (Dowty 1990), hvor han under overskriften "The semantics of aspectual classes of verbs in English" (Dowty 1990: chap. 2) diskuterer Vendlers fire aktionsarter (tilstande), activities (aktiviteter), accomplishments og achievements (se Vendler 1967). Det samme gælder en nyere afhandling af Alice G. B. ter Meulen med titlen *Representing Time in Natural Language. The Dynamic Interpretation of Tense and Aspect* (ter Meulen 1997). Det er en bemærkelsesværdig bog, fordi den opbygger en tempusteori næsten udelukkende på aktionsarter/aspects.
- ⁶ "Inner" og "outer aspect", se Verkuyl (1988: 222), hvor han også henviser til sin "upper bound" i Verkuyl (1972). Betegnelser "inner/outer aspect" stammer ifølge Verkuyl (1988: 222) fra Vet (1976).
- ⁷ Verkuyl (1988) kalder featuren "[+/-ADD TO]", som også spiller en rolle i Verkuyl (1972), men

Engerer, Aktionsartteorier

her som verbal underkategori sammen med fx MOVEMENT, PERFORM, TRANSITION (Verkuyl 1972: x). Når Verkuyl formulerer sine aktionsartkompositionelle regler (Verkuyl 1972: 51), der er nogenlunde parallelle med dem, han fremfører i Verkuyl (1988: 225), er det den verbale feature AGENTIVE/NONAGENTIVE, som intuitivt rammer det intenderede indhold bedst. Hvorfor han valgte [+/-ADD TO] i Verkuyl (1988), er uklart for mig.

- ⁸ I Verkuyls notation af reglerne (Verkuyl 1988: 225) har der indsneget sig en trykfejl, i hans eksempler (5e) til (5h) hører reglerens output til højre for pilen selvfølgelig ikke til kategorien VP, men S. I min gengivelse af reglerne følger jeg igen konventionen i Dowty (1990: 64).